بۆکان لە مێژوودا (٣٨٤) **ئەنوەر سوڵتانی**

نەخشەی موکریانی کوردستان

سولەیمان چووکەڵی، "نەخشەی سیاسی و دیمۆگرافیکی موکریانی کوردستان"، چاپی ئەنستیتۆی کورد، ستۆکهۆڵم ٢٠٠٧، نەخسەی دیواری بە سێ زمانی کوردی، فارسی و ئینگلیزی.

پێک هێنانی "نەخشەی سیاسی و دیمۆگرافیکی موکریانی کوردستان" هەنگاوێکە بۆ سەلماندنی ڕاستەقینەی مێژوویی حوزووری پڕڕەنگی کورد لە ئوستانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوای ئێران لە لایەن کاک "سولەیمان چووکەڵی" یەوە. کاک سولەیمان خاوەن ماستەری بواری جوغرافیای سروشتی (لقی جیۆمۆرفۆلۆجی) یە لە زانکۆی تاران و ئەوە یەکەم کارێکیەتی کەوتبێتە بەرچاوی کۆمەڵانی بەرینی خەڵک.

نەخشەکە بە سێ زمانی کوردی، فارسی و ئینگلیزی پێک هاتووە وئەم بابەتانەی گرتوتە خۆ:

١. کورتەیەک لەسەر جوگرافیای سیاسی موکریانی کوردستان. لەو کورتەباسەدا زانیارییەکی زۆر لەسەر کورد و ناوچەکە دراوەتە خوێنەر بۆ نموونە دەنووسێت: "…. ژمارەی دانیشتوانی موکریانی کوردستان بەگوێرەی ئامار، ١٢٤٠٢١٩ کەسە کە بێجگە لە کوردەکان کە نەتەوەی سەرەکی موکریانی

کوردستانن، ئازەرییەکانیش کە هۆزی کۆچەرن وەک کەمایەتی لە موکریانی کوردستاندا دەژین. لە سەر نەخشەکە، سنووری نێوان کورد و ئازەرییەکان بە باشی دەست نیشان کراوە....". ئەم بەشە زانیارێیەکی پوخت و پاراوی سەبارەت بە پێکهاتەی زمانی و نەتەوایەتی و ئایینی ناوچەکە و گەلێک زانیاریی دیکەشی تێدا ڕاگەیێنراوە.

٢. خشتەی ناو و ژمارەی دانیشتووانی هەرکام لەم ٩ شارەی خوارەوە، کە لەبارودۆخی ئەمڕۆدا کوردستانی موکریان پێک دەهێنن: شنو، بۆکان، پیرانشار، تیکاب، سەردەشت، سایینقەڵا، مەهاباد، میاندواو و نەغەدە. لێرەدا سەقز و بانە کە بە شێوەی نەریتی وەک بەشێک لە موکریان دەژمێررێن، نەهاتوونەتە حیساب، ڕەنگە لەبەر ئەو هۆیەی کە کاک سولەیمان ویستوویەتی بابەتەکە لە چوارچێوەی ئازەربایجانی ڕۆژئاوادا بمێنێتەوە و باڵ نەکێشێتە سەر ئوستای کوردستان، بەڵام هەرچۆنێک بێت، دەتوانرێ وەک ناتەواوی یان دەست تێوەردانێک لە ڕاستەقینەی مێژوویی سەیر بکرێت.

٣. خشتەی ڕێژەی دانیشتووانی موکریان لەچاو دانیشتووانی ئوستانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا ڕاگەیێنراوە، کە دەڵێت سەدا ٤٣ یە واتە نزیک بە نیوەی دانیشتووانی ئوستان کوردن.

٤. خشتەی ژمارەی گوند و ژمارەی دانیشتووانی گوندەکانی هەرکام لەو ٩ شارەی سەرەوە گەلێک دەوڵەمەند و بە ناوەرۆکە. لێرەدا کاک سولەیمان ژمارەی گوندە کوردنشین یا تێکەڵاوە کورد و ئازەری نشینەکانی دەست نیشان کردووە و هەم ژمارەی دانیشتووان و هەم ڕێژەی بەراوردکاریی نێوان دانیشتووانی کورد و ئازەریی خستۆتە بەرچاو. ڕێژەی کورد لە تیکاب (تیکان تەپەی هەوشار) ٦٩%، لە سایینقەڵا ٧٩%، لە میاندواو ٣١% و لە نەغەدە ٤٩% ە. لە پاشماوەی شارەکاندا واتە مەهاباد، بۆکان، سەردەشت، پیرانشار و شنۆ، ڕێژەی کورد سەدا سەدە.

٥. لە بەشێکی دیکەی خشتەکەدا پانتایی ناوچە کوردنشینەکان لەگەڵ ناوچە ئازەری نشینەکان بەراورد کراون و بە زمانی ژمارە لە پەنای یەکتری ڕاگەیانراون.

٦. هەموو ئەوانەش لەلادەستی نەخشەیەکی ڕەنگیی گەورەی ناوچەکە بەگشتی، کە لەوێدا ناوی شارەکان، گوندەکان و ڕێگاوبانی نێوان شار و گوند بە ڕونی دیاری کراون.

زانیاری سەبارەت بە بۆکان لە نەخشەکەدا گەلێک زۆرن، جگە لە نەخشەی سەرەکی کە شوێنایەتیی ناوچەی بۆکان لەچاو شارەکانی دەوروپشتی دەردەخات، ناوی هەموو گوندەکانی ناوچەکەش نووسراون. شێوازی نووسینی ناوەکان تێکەڵاوێکە لە کوردی و فارسی واتە هەندێک جار شێوازە کوردی نووسینەکە غاڵبە و هەندێک جاریش فارسی. بۆ نموونە، ناوی گوندی 'قەڵایچی' تەواو بە کوردی نووسراوە بەڵام 'جامەرد' بووە بە 'جوان مرد' ی فارسی. هەندێک جاریش هەر دوو شێوە تێکەڵ یەکتر کراون وەک: 'سەیفەدین خواری' و 'ئەنبار' کە دەکرا 'سێوەدینی خوارێ' و 'عەمبار' بنووسرێن.

بەگوێرەی نەخشەکە، ژمارەی دانیشتووانی ناو شاری بۆکان ١٦٦٣٦٢ کەسە. ژمارەی گوندەکانی دەوروبەری بۆکان ١٧٧ و ژمارەی دانیشتووانیان ٥٨٩١٧ کەسە، کە هەر هەموویان کوردن. سەرجەمی دانیشتووانی شار و دێش بەسەر یەکەوە ٢٢٥٢٧٩ کەسە.

کاری کاک سولەیمان گەلێک ڕێک و پێک و پڕۆفیشناڵە و دەتوانێت وەک ڕەنگدانەوەیەکی زانستییانەی کورد بەرانبەر ئەو بێعەدالەتییە سەیر بکرێت کە بە شێوەی مێژوویی لە کوردی ناوچەی ئازەربایجانی ئێران کراوە و هەمیشە لە پەراوێزی ئازەرییەکاندا دانراون.

لە بەشی دواتری ئەم زنجیرە وتارەدا باسی کاری تازەی کاک سولەیمان لەمەڕ نەخشەی ئوستانی ورمێ (ارومیه) دەکەم، بەڵام با ئەوەش بڵێم کە سێبەری سیاسەت و بۆچوونی سیاسی بەسەر نەخشەکانەوە گەلێک قورسە و من ناچارم سەرەڕای ڕێزی زۆرم بۆ کاک سولەیمان و کار و خەباتە جێگەی ڕێزەکەی، ئەو ڕاستییە دەست نیشان بکەم و بڵێم ناوچەکە گەلێک شوێنێکی حەساسە و مامەڵەکردن لەگەڵی دەبێ گەلێک حەکیمانە و هەستیارانە بێت.